

KERTINĖ
PARAŠTĖSantvarkos ir sąlygos
literatūroms

Dvylika metų lageryje ir tremtyje išbuvęs kritikas ir eseistas Petras Juodelis (1909-1975) prirašė ten stebėtinai įvairius fragmentų meno, literatūros istorijos klausimais. Jo straipsnyje „Jos dienybės karališkoji opozicija“ (Pergalė 1990 Nr. 10) skaitome, kad istorijai rašytojai beveik visuomet buvo savotiško opozicijos prieš politines santvarkas.

Štai Juodelis rašo apie devynioliktojo šimtmečio Europą: „Argi visa tai, kas buvo didinga buržuazinėje literatūroje – Balzac, Flaubert, Baudelaire, Ibsen, Anatole France, Romain Rolland – argi tie vardai nebuvo buržuazijos pasmerkimo, o ne priklausomybės nuo jos išraiška?“ Ir prideda: „Buržuazijos valdymo epochoje, žinoma, buvo ir nuo jos priklausantys rašytojai, bet tai [...] nėra buržuazinė literatūra. Buržuazinė literatūra – tai ta literatūra, kuri atskleidė buržuazinio pasaulio prieštaravimus“.

Panašiai, rašo Juodelis, yra ir su socialistine literatūra, kuri dažniausiai atskleidžia tragiškai neišsprendžiamus socialinės santvarkos prieštaravimus. Panašiai rašė Rousseau, Diderot ir kiti aštuonioliktame šimtmetyje, prieš Prancūzų revoliuciją, norėdami keisti iš pagrindų monarchinę santvarką. O rusų devynioliktojo šimtmečio rašytojai (Gogolis, Dostojeviskis) kartais nukentėdavo, nes rašė, smerkdamiesi caristine santvarka. Ir taip toliau.

Skaitant šias autorius mintis, ateina į galvą tai pritaikyti kitoms, rašantiems „prieš srovę“, pavyzdžiui, amerikiečių rašytojams, kurie kadaise buvo labai užsiėmę, rašydami apie kapitalistinės santvarkos šėšėlius (John Steinbeck, Theodore Dreiser, John Dos Passos ir kiti). Bet turbūt labai mažai rasime rašančių prieš savo mažas valstybes, ramybės išlaikiusias kalnų tvirtoves, kaip Šveicariją ar Švediją, apeitas net karų?

Juodelis rašo, kad literatūra, aukštinaanti savo klasę, yra trečios rūšies literatūra. Antros rūšies literatūra yra toji, kuri savo klasę aukština, bet tai klasė, kovojanti dėl valdžios. Aplamai,

atrodo, prie jokio idealo rašytojai labai tvirtai neprisiriša. Ir menininkas, ir rašytojas iš prigimties yra nepastovi ir tragiška figūra.

Tragiška – ypač mums. Įsivaizduokime, kaip sunku Lietuvoje po karo buvo prabilti mūsų rašytojams. Juodelis rašo: „Rašytojo neliks, jeigu jį priversite garbinti 'išsigijanti šeiminka'“. Net ir pasyvus susitaikymas su valdančia partija yra savęs, kaip rašytojo, diskvalifikavimas. Bet rašytojai rašė, išsireikšdami potekstėje, forma. Tačiau rašytojas negali ilgai sleptis, ypač po aforizmais (vaizdingais pasisakymais, sparnuotais žodžiais). „Jo darbai yra jo žodžiai. Tačiau aforizmas – tai tik žodžiai. Juos dar reikia įveiksiminti“.

Šamojis, netikėti sugretinimai, skambesiai literatūroje – Juodeliui gana apgailėtinos priemonės, jų veikimas netikras, neilgas. „Aforizmas – tai teiginys, netekęs kitų teiginių paramos. Jis vienišas. Kitų teiginių sistemoje jis nebūtų aforizmas. Jo egzistencijai pagrįsti reikia išorinės atramos“. Net kritikas Vytautas Kubilius šiandien Lietuvos poezijoje pastebi, kad ten „papilto romantinis tonas, aforistinės eilėraščių pabaigos – tai vis „gražaus kalbėjimo“ liekanos. Rašytojas ilgai negali už to slėptis“.

Taigi kokia bus Lietuvos literatūros ateitis? Žvelgdamas į ateitį, seniau Juodelis pažymėjo, kad mūsų valstybė visada buvo per silpna. Mūsų kultūra išsivystė, kovodama su svetima valstybe devynioliktojo šimtmečio. „Kova prieš svetimą valstybę kur kas didesne dalimi yra kova už savo valstybę, o ne už savo kultūrą. O kova su savo valstybe (labiau negu kova prieš svetimą valstybę) skatina savo kultūrą“. „Vienos ar kitos tautos kultūros aukso amžius būdavo tam tikru pusiausvyros laikotarpiu, kada valdantysis sluoksnis dar ne visai nusilpęs, o valdomasis jau pakankamai sustiprėjęs. Ar ilgai teks laukti mums tokios Petro Juodelio išsivajotos padėties, kurios jis nesulaukė?“

Petras Melnikas

Balio Sruogos eseistikos ir publicistikos rinktinė

VYTAUTAS A. JONYNAS

Balys Sruoga. VERPETAI IR UŽUVEJOS. Sudarė, įvadą ir paaiškinimus parašė Algis Samulionis. Vilnius: Vaga, 1990. 482 puslapiai. Kritikos biblioteka – 5.

Kai 1957 metais pasirodė neilgą Vilnių šeši iš karto Balio Sruogos *Raštų* tomų, kažin, ar įsivaizdavom tada, kokio ryžto, kantrybės, apskrumo ir gudrumo buvo pareikalavęs iš sumanyto iniciatorių tasai žygdarbis. Veikiau pasidavėm pagundai priekaištauti, kad tų tekstų atranka buvo siekiama perteikti gerokai „persisukusi“ autoriaus profilį. Mat šešiatomin nepatekusi daugybė Sruogos poetinių bei draminių veikalų.

Rasit, todėl dažnai naudojama „Rinkinių raštų“ formulė, kad svarstant literatūros klasikų redagavimo principus, bematant iškyla dilema, ar būtina, kad būtų jie kuo išsamiausi, o čia leistina kiekvienam turėti savo nuomonę. Neslėpsiu, kad manoji skeptiška. Tikriausiai klystu, bet man regis, jog dėti kritikos dėmesio nesulaukusius ar jos nutylėto kūrinius, tai tarsi temdyti rašytojo šlovę, išsikvotą brandžiaisiais kūrinių. Kur kas svarbesniu dalyku, manding, rašytojo prestižui išlikti ir tvirtėti yra, kad apie jo kūrybą būtų kalbama ir rašoma. Kad jiniai būtų atvirai aptariami, analizuojami, nesibijant pripažinti, kad kur ne kur jos rūbas pasenęs, apiblušęs, nusinešiojęs, apibrizgęs.

Džingu konstatuoti, kad šia prasme Balio Sruogos kūrybinis palikimas nevirto klasika, kraunama į muziejų vitrinėles. Jis skaitomas. Jo veikalai statomi scenoje. Ir jei ko gailimasi, tai kad *Dievų miškas* nebuvo laiku išverstas į anglų ir prancūzų kalbas. Kas be ko, tai kūrybai buvo užtikrinta, kaip kiekvieno pradininko atveju, niša Lietuvoje pasirodantiose lietuvių literatūros istorijose. Jau tuo pačiu leista užsitikrinti belaisvės auditorijos – gimnazistų/studentų kohortas. Bet jiniai susilaukė taip pat išsamesnio nagrinėjimo eseistikos ir diplominių darbų pavidalu. Apytikrių tų tekstų sąrašą randame biobibliografiniame žodyne *Tarybų Lietuvos rašytojai* (Vilnius, 1984). Į jį pažvelgus, bematant krenta į akis Algis Samulionis pavarde. Jau tada, 1984 metais, jo būta kelių straipsnių ir dviejų knygų apie Sruogą autoriumi: *Balys Sruoga – dramaturgijos ir teatro kritikas. Studija* (1968) ir *Balio Sruogos raštų bibliografija* (1970).

Už kelerių metų tuos pirmuosius veikalus papildys dar platesnė 427 puslapių monografija: Ba-

lys Sruoga (Vilnius: Vaga, 1986).

Tai išsamiausia, kokią turim, Balio Sruogos biografija, nes šiuo-kart atpasakojama visa poetodramaturgo gyvenimo istorija ir aptariamos visos šios šakotos asmenybės kūrybinės veiklos sritys – poezija, dramaturgija, profesūrinis darbas, eseistika, literatūrologija, plačiai naudojantis tiek archyvine medžiaga, tiek gyvųjų liudininkų prisiminimais. Tų memuaristų skaičius imponuojantis – arti 180 asmenų. O kur dar pasisakymai, išgraibstyti iš visokiųjų enciklopedinio pobūdžio veikalų!

Žodžiu, Algis Samulionio asmenyje susiduriame su pirmu tokio tipo specialistu mūsų literatūros moksle, kurio visa energija yra koncentruota ne į kokio laikotarpio literatūros tyrinėjimus, bet į vieno rašytojo kūrybą. Kuriam teko, kas be ko, darbo pradžioje kai ką neteisingai suprast ar interpretuoti, kai ką nutylėt, bet kuriam pavyko, atkaklaus darbo ir pasimokymo iš klaidų dėka, išsauginti minties žvarbumą ir žodžio preciziškumą. Atidengti, taip pat įdomių, nežinomų faktų Balio Sruogos kūrybiniam gyvenimui. O tai būta, kaip visiems žinoma, reto vitališkumo, emocijų imlumo, gal net dvasinių prieštaravimų žmogaus. Ne taip lengva kartais, jo portretą atkuriant, rasti tonų sąsveiką, bet Samulionis to vargo nepabūgo.

Prėjusių metų pabaigą pasirodžiusi Balio Sruogos literatūrinės kritikos ir publicistikos rinktinė, pavadinta *Balys Sruoga. Verpetai ir užuvejės*, tai Samulionio ryžtas dar kartą patvirtina. Tenka pripažinti, kad galbūt šiuo atveju šio užmojo įgyvendinimas nebuvo pareikalavęs iš autoriaus ypatingai titaniškų pastangų.

Is tiesų iš pirmo žvilgsnio atrodytų, kad ši knyga yra tam tikra prasme 1957 metais išleisto šeštojo *Raštų* tomo papildymas. Kaip pripažįsta pats Samulionis dalis (ne visi) skelbiamų tekstų yra paimti iš to šeštojo *Raštų* tomo. Devynetas kitų perimti iš *Lietuvių literatūros kritikos* (1971-1972) dvitomo. Ši aplinkybė, kad kartojama jau skaitytojų pažįstama Sruogos eseistika, šiek tiek nuvilia. Gal čia kaltas tas refleksas turėti visą klasiko kūrybinį palikimą inventorizuotą iki pat paskutinio popierėlio. Gal paprasčiausia būtų įveikt šį nusivylimą, pasisakant, kad naujoji Samulionio knyga nėra kokios nors planuojamos naujos Sruogos *Raštų* serijos dalis, bet savaiminga, atskira studija. Ar ne pravariau būtų išsiaiškinti, kokia buvo rinktinės sudarytojo siekiamybė, kuo jo vadovautas, savo projektą įgyvendinant.

Paradoksaliai, bet atsakymus į šiuos klausimus suteikia ne knygos įvadas (nors jis, žinoma, dalykiškas), kiek „Paaiškinimų“ skyrelis, užsklandžiantis leidinį. Tai, sakykime, *Verpetų ir užuvejų* rentgeno nuotrauka. Jame sužymėta spausdinamų tekstų metrika. Nuorodos, kada, kur, kokių slapyvardžių pasirodė yra tie tekstai, sukurti ilgo 33 metų laikotarpio (1913-1946). Tų duomenų pagalba vieni juokai susistatyti diagrama, rodančia, kuriais laikotarpiais Sruogos

Petras Aleksandravičius

Balys Sruoga, 1967
Granitas, 147 cm
Lietuvos dailės muziejus

žurnalisto-kritiko būta ypatingai produktyvus. Nesunku taip pat atspėti, kad tokių našumo ir planų viršijimo laikotarpiu privalėjo būti 1920-1930 dešimtmėtis. Ar ne tada Sruoga dirbo Lietuvos redakcijoj, studijavo Muenchen'e, siuntinėdamas visokias korespondencijas truputį visur? O žurnalistika yra toks amatas, kad jis pasiglemžia žmogų, kaip narkotikai ar azartiniai lošimai. Ir iš tiesų iš penkiasdešimt rinktinėje sudėtų tekstų daugiau negu pusė (30) skelbti tuo 1920-30 metų dešimtmė. Per kitą dekadą jų nebūta vos trylikos. Tai lengvai išaiškinama. Profesūrinis darbas, paskaitų ruošimas, *Rusų literatūros istorijos* rašymas, bet, svarbiausia, Sruogos posūkis į dramaturgiją, savaime atėmė laiką, anksčiau skirtą eseistikai/žurnalistikai; gal atėmė ir nora jomis verstis.

Bet ir tai pripažinus, lieka kai kurių neaiškumų. Peržvelgus susidarytąją „grafiką“, akivaizdu, kad nors Sruogos tuo metu būta ir itin aktyvus, iš viso jis parašydavo nedaugiau trijų keturių straipsnių į metus. Bent tiek jų pasilaikė Samulionis savo rinktinėje. Iš kur tada atkelio tas mitas, kad Sruoga būvęs nepadoriai raštingas, kad jis „eikvojęs“, pasak Tumo-Vaižganto, „savo talentą visokioms bizdeliuskoms“. Tą mitą, tarp kitko, pakartoja ir Samulionis: „Kai po 1924 m. įvairiuose laikraščiuose pasipylė dešimtys tik ką iš Miuncheno sugrįžusio B. Sruogos straipsnių, straipsnelių... artimiausi rašytojo draugai sunerimo ne juokais.“

Tenka pripažinti, kad toji „bizdeliuskine“ Sruogos publicistikos dalis *Verpetuose* ir *Užuvejose* ne-

kūryba...), jis neranda reikalo pirštu parodyti savo rinktinėje konkrečius tokios „miglovaros“ pavyzdžius. Tarp mūsų kalbant, gal tai nebūtina.

Faktiškai, tai, ko siekė Samulionis savo studija, aiškiai išsako ma užsklandiniame *Verpetų ir užuvejų* skyrelyje („Paaiškinimuose“): „Rinktinė *Verpetai ir užuvejės* iš esmės yra pirmasis bandymas surinkti į vieną visumą didesnę B. Sruogos literatūrinių straipsnių, jo „gyvosios“ kritikos kiekį. Ją sudarant, buvo siekiama dviejų, kartais nelengvai suderinamų, tikslų.“

Pirmiausia norėta kuo daugiau parodyti B. Sruogos – kritiko intereso platumą, estetinių rašytojų pažiūrų esmę ir raidą, mėgstamus autorius ir problemas [...] Antra vertus, siekta į literatūrinę apyvertą įvesti ir kai kuriuos esmingus, bet sunkiai prieinamus B.S. rašinius iš anuometinės periodikos ir archyvu. Straipsnių padalinimas į du skyrius maždaug atitinka rašytojo estetinių pažiūrų raidą, jų takoskyrą [...] Trečiajam skyriui dedami straipsniai apie rusų ir Vakarų Europos rašytojus.“

Sunku būtų užginčyti, kad apskritai šie tikslai pilnai realizuoti. Neaiškumų sukelia tik terminas „gyvoji“ Sruogos kritika, bet žinant, kad straipsniai sudėlioti chronologine tvarka, rašytojo kūrybinė raida nusibrėžia visai aiškiai ir gyvai. Užtat straipsnių suskirstymas į du stambius skyrius pilnai pasteistina. Savaimė suprantama, kad Samulionio įvadas nepaprastai padeda skaitytojui visas tas permainas sekti.

Pirmojo daly dedami straipsniai ir etudai pasitarauja, iš kitos pusės, susigaudymui su kūriuose ir užutėkiuos, kurie ženklino pirmojo Nepriklausomybės dešimtmečio kultūrinį gyvenimą. Iš jų aiškiai matyti, kaip šiltai Sruoga buvo pastikęs kai kurių savo amžininkų – Krėvės, Vienuolio, Šeinius, Savickio, tada viešpatavusių mūsų literatūrinėje arenoje laimėjimus, ir kaip beviltiškai jam atrodė kitų poetų – Tyru duktės – pirmieji eilėraščiai. Greta to, aiškiai pajuntama jo nepakanta visokiems utilitariniams tikslams, morali-zavimui, pamokslavimui pajungtos rašyvos. Lengvai pastebimas ir kitas bruožas, vėliau išskeltas kritiko Vytauto Kubiliaus, būtent pasidavimas pirmojo išpu-džio poveikiui iki tokio laipsnio, kad „Balio Sruogos leksika ir tonas keičiasi pagal objektą. Apie Putino-Mykolačio lyriką jis kalba putiniškais įvaizdžiais, apie J. Baltrušaičio kūrybą baltrušaitiškais šavokomis, taip išvengdamas kalbos klasių ir sustabarėjimo“. Pastebimas taip pat Sruogos atmetimas „avangardiškumo“, atseit visokiosio dadaistų-futuristų pamėgdžiojimo. Ne pro šalį prisiminti ta progą, kad šis Sruogos laikysena galbūt buvo iš viso būdinga anuometinei Rusijos švietusomenei, ignoravusiai Majakovskius ir „tutti quanti“.

Antrojoje *Verpetų ir užuvejų* dalyje vis tebeapstebimas Sruogos prisirišimas prie buvusių savo bendražygių rusų simbolistų – Balmont'o, Baltrušaičio, bet apskritai literatūrinio etudų kur kas mažiau. Būdinga, kad nors (Nukelta į 2 psl.)

Šiame numeryje:

Literatūra ir valstybinė santvarka • Balio Sruogos rinktinė • Knyga apie Anastaziją Tamošaitienę • Lietuvos solistės Amerikoje • Juliaus Kelero eilėraščiai • Kraštotyrynės naujienos Lietuvoje • Akvilės Zavišaitės darbų paroda Chicago'je • Nuomonės ir pastabos

Knyga tarp kilimų

VIKTORIJA MATRANGA

Žodis, tartas per dailininkės Anastazijos Tamošaitienės kilimų parodos atidarymą šių metų gegužės 11 dieną Balzeko Lietuvių kultūros muziejuje, Chicago'je, supažindinant dalyvius su naująja knyga „Anastazija Tamošaitienė“ (Kingston, Ontario: Romuva, 1990).

Savotiškas paradoksas žiūrėti į knygą, kai mes visi esam apsupti visais šiais kilimais. Jaučiu, kad mes esam apgaubti šiltu Tamošaitienės kūrinų glėbiu. Matyti tokią retrospektyvą parodą, pajusti 60 metų kūrybos eigą, pagalvoti, kiek energijos ir dienos valandų čia reprezentuojama, paprastą žmogų apstulbina. Kiekvienas knygos leidėjas ar autorius pasakys, kiek valandų ir rūpesčių yra sukrauta knygos viršelių rėmuose, o čia pati kūrėja apsiėmė savo darbus dokumentuoti ir tokiu puošniu leidinį suprojektuoti ir išleisti. Daugiau negu dvigubas darbas būti menininke ir knygos leidėja. O visgi, priešais pačius darbus, šitokia puiki knyga truputį nuklenčia. Mes esam laimingieji, kurie galime pamatyti tikrus gyvus darbus, jų jėgą pajusti ir jų spalvas, siūlą įvairumų ir tekstūrą pačiąpinti, o plokščia knyga vis tiek lieka tik suvenyras šitokio turto.

Šis leidinys glaudžiasi prie Tamošaitių kitų knygų — tautodailės tekstų, *Tautiniai drabužiai*, *Juostos ir Margučiai*. Nors ten Antanas ir Anastazija Tamošaitiai dokumentuoja liaudies meno šakas, jie, būdami tu tradicinių menų pagrindiniai puoselėtojai ir istorikai, ten savaime dokumentuoja ir savo darbus. Ši Tamošaitienės knyga yra pirmasis jos pačios individualios laisvos kūrybos pristatymas. Jos meniški audiniai, gušai, litografija ir piešiniai šitoj knygoj matomi šalia dažniau matytų darbų.

Knygos pavadinimas ir skyrelių antraštės vartoja tą patį Antano Tamošaitio šriftą, kuri

Viktorija Kasubaitė-Matranga kalba per Anastazijos Tamošaitienės kilimų parodos atidarymą šių metų gegužės 11 dieną Balzeko Lietuvių kultūros muziejuje, Chicago'je. Parodą surengė Lietuvių tautodailės instituto skyrius Chicago'je.

sutinkame anuose leidiniuose. Knygos mėlynas viršelis dailiai išpuoštas auksinėmis išpaustom raidėmis ir kaip saulės spinduliai — pačios Anastazijos Tamošaitienės ekslibriu. Knygos išdėstymas labai paprastas ir logiškas. Vytauto Aleksandro Jonyno lietuviškai rašytas straipsnis aiškina menininkės gyvenimą ir kūrybą pagal vartojamas technikas — kilimai, tapyba ir gušai. Tamošaitienės pačios pieštas autoportretas, darytas 1945 metais, dailiai pradeda tekstą, ir taip suasmenina visą knygą. Po to eina mano paruošta to straips-

nio santrauka anglų kalba ir keli labai įdomūs sąrašai.

Iš parodų sąrašo, matome, kad pirmoji Tamošaitienės grupinė paroda vyko Kaune 1927 metais — tad prieš 67 metus. Kiek iš mūsų čia esam sulaukę 67 metų? O ji jau tuo metu ruošėsi parodoms. Montreal'yje 1948 metais vyko jos pirmoji individualinė paroda. Premijų sąrašas irgi imponuojantis. Paryžiuje tarptautinėje parodoje 1937 metais laimėjo premiją, o 1983 metais gavo Kanados Ottawa valdžios premiją, skirtą *Juostų* knygos leidimui. Po to eina „Darbų vietoose rinkiniuose“ sąrašas, iš kurio matome, kad ne tik lietuvių galerijos, bet ir London'o Buckingham Palace, Romos Vatikano muziejus ir Kanados muziejai bei universitetai gali didžiulius jos darbus jų kolekcijose. Bibliografijos tikrai yra staugmenos. Tiek daug rašyta apie Tamošaitienę angliškai ir lietuviškai, tiek straipsnių ji pati parašius. Galime daug išmokyti vien iš tų sąrašų apie liaudies meną ir jos kūrybą, ir kaip ją vertina kritikai ir istorikai. Kad ji nuo pirmųjų dienų rūpinasi dokumentacija, pažymi Jonynas, kai kalba apie visus parodų katalogus ir lankstinukus. Po to, randame padėkų sąrašą ir reprodukcijų sąrašus. Knygoje reprodukcijos išterpia tekste — dažniausiai piešiniai ir gušai, o audinių nuotraukos kaitaliojasi tarp juoda/balta ir spalvota. Yra 88 juoda/balta ir 65 spalvotos fotografijos, pačios menininkės darytos nuotraukos, kurios puikiai techniškai išspausdintos ir vaizdžiai, kaip puokštė gelii, perduoda šitų kūrinių įvairovę.

Tekste norėčiau atkreipti dėmesį į pačios Tamošaitienės žodžius (p. 13), kur ji pasisako: „Kultivuojant lietuvių liaudies meną, gimsta mano tapybos darbuose ir moderniojo meno principai. Lietuvių liaudies daileje aš visada ir visur įžiūriu modernizmo pradus [...] Mėgstu giedrų spalvų žaidimą, lengvą teptuko pabrūkumą, judesį ir paveikslą nuotaiką. Paveikslines temas pasirenku iš miniatiūrines gamtos arba iš lietuvių liaudies motyvų. Vengiu perdetos realybės, o žaidžiu tik užuominom. Visus teptuko brūkšnius galiu

tiksliai išreikšti gijomis gobeleno technikoje“. Man atrodo, šie pasisakymai labai tiksliai paaiškina visų Tamošaitienės darbų pradus ir mums duoda žvilgsnį į jos kūrybos metodus, ypač kai aplinkui matom reprezentacinių ir abstraktų darbų pavyzdžius.

Norėjau, kaip knygos dalyve, dar pridėti kelias pastabas apie savo skyrių. Gal atrodo keistai, kad Jonyno straipsnis 12 puslapių, o mano santrauka tik keturių. Nereikėjo parodų sąrašo vertimo, tai atkrito vienas puslapis. Galvojau, kad angliškai skaitančiam žiūrovui visos smulkmenos maišytų vaizdą, ir tokiu tiku suglaustas paaiškinimas. Nutariau nedaryti vertimų mūsų poetų ir kritikų citatų iš lietuviškų laikraščių, kadangi maniau, kad tie pagyrimai pasikartoja ir tų rašytojų vardai ir žodžiai neturi tiek reikšmės, kiek mums visiem. Bet išsuko ir blogų sprendimų, ir redakcijos klaidų, tad noriu visai atsiprašyti, kad taip šykščiai tas skyrius atrodo. Svarbiausia, kad praleidau Tamošaitienės ir, žinoma, jos sesers, čia esančios Aldonos Veselkienės mergaitinę pavarde. Tai Mažeikių šeimos nuopelnas,

Anastazija ir Antanas Tamošaitiai

Vytauto Maželio nuotrauka

kad tokias mergaites dovanojo lietuvių kultūrai.

Aldona man sakė, kad Anastazija jau ruošia šios knygos antrą laidą. Ten gal galesiu papildyti ir pataisyti kelias vietas. Mes, kurie pažįstame Anastazijos kuklumą,

gyvenimo džiaugsmą ir profesinę patirtį, galim tik galvas kraipyti ir šypsotis dėl jos kruopštumo ir darbštumo, jai norint dar patobulinti jau tokią žavingą knygą. Autorė ten des naujesnių darbų nuotraukas ir perspausdins

šias juoda/balta nuotraukas spalvotai. Tai tikrai bus įspūdingas leidinys, ir reikės antros knygos sutikimą ruošti! Linkiu Anastazijai Tamošaitienei sveikatos ir ištvermės ištesėti šiuos užmojus. Lauksime naujos knygos!

Balio Sruogos eseistikos ir publicistikos rinktinė

(Atkelta iš 1 psl.)

Sruoga ir pašukuoja „Keturių vėjų“ lyriką, vėliau nematyti daugiau jokių užuominų apie naujosios lietuvių poetų kartos poetus — Joną Kossu-Aleksandravičių (Aistį), Antaną Miškinį, Bernardą Brazdionį, Kazį Borutą. Matyt, esama tokio nerašyto įstatymo, kad, kaip aiškina Ana Achmatova, pripažintų poetų domėjimasis jaunųjų kolegų kūryba tolydžio ima blesti. Šiaip antroje dalyje dedama eseistika įvairi. Šalia žurnalistinio pobūdžio skubių apybraižų kokios sukakties proga ir šalia pernelyg smulkmeniškų ir priekabios recenzijos Juozo Švabio *Šilkinės suknelės*, aptinkame filipikas prieš biurokratiją ir Mokeščių inspekciją, atkirusius pedantams kalbininkams, samprotavimus apie natūralizmo siaubą teatre ir apie tikrojo lietuviškumo meną esmę.

Ar atsilaukė toji eseistika ir publicistika prieš laiko koroziją? Kas skamba joje nebemadingais požiūriais ir kas iki šiol gyva,

laku, vaizdinga, tvirta? Meginant atsakyti į šiuos klausimus, būtina prisiminti, kaip yra apgaubinga interpretuoti Sruogos literatūrinis credo mūsų dienų mastais. *Verpetuose ir užvejose* spausdinami tekstai reprezentuoja Balį Sruogą kaip būdingą tam laikotarpiui šviesuolį, inteligentijos atstovą. Ne kaip mūsų dienų intelektualą, užsiklausį siauroj specialybėj, skrodinėjantį šaltai ir abejingai „raštyjos“ („écriture“) kūrinį, kaip kokį skenduolį. Sruogos tekstuose visada prasimuša atida visuomenės skauduliams, aistra literatūrai, teatro menui ir emocingumas, taip nesuprantamas ir nepriimtinas anglosaksinei aplinkoj augusiems žmonėms. Tie charakterio bruožai neretai stūmė jį į kraštutinumus — išsišokimus bei šiurkštybes. Bet tomis ydomis negalavo ir stambi dalis anuometinės kritikos, ir to nedera pamiršti, tiek kalbant apie jo pomėgius, tiek aptariant trečiojo dalyje dedamus straipsnius, tiek pasisakant apie jo erudiciją.

Anastazija Tamošaitienė

Vejo lauksargis, 1981
Gobelenas, vilna ant medvilnės, 82 x 122 cm

Galbūt bus man lengviausia iškloti savo mintį, pasinaudojant tos trečiosios knygos dalies rašiniais. Jie labiausiai tvoskia gliaumėta senove, nes kam šiais laikais įdomūs tokie rašytojai, kaip Anatole France, Romain Rolland, Konstantin Balmont ir net Emile Verhaeren? Bet tada jie buvo didžiai vertinami, ir nesunku atspėti, kad Sruoga rašė tas apybraižas, redakcijų paprašytas. Tokio pat pobūdžio rašinių būta tada su kaupu ir Vakarų Europos spaudoje. Kurioziska, bet šių tekstų įterpimas *Verpetuose ir užvejose*, atrodo, bus pelnes knygai būti pavadintai „mokslo populiarinimo leidiniu“. Tai, žinoma, užgaulu ir kvaila.

Savaime suprantama, kad galbūt mums būtų kur kas smagiau aptikti rinktinėje Sruogos kritiškus pasisakymus apie Petro Cvirkos romaną *Meisteris ir sūnus*, apie Dovydo *Brolius Domeikas*, S. Ivošišio (Leskaičio) „Spūdus“, negu jo komentarus apie nūn visų užmiršto P. Rosengerio apysaką *Kalnuose ir miškuose*. Bet, matyt, Algis Samulionis samprotavo kitaip. Ir giliau įsistebejus į knygos sandarą — teisingai. Nieko nebuvo lengvesnio Samulioniui, apmąstant savo rinktinės sudetį, kaip eliminuoti Sruogos eseistiką, kai kas mūsų akim, išsivadėję, pasenę ar storžieviska. Jis tačiau to nepadare. Iš rinktinės aiškiai matyti, jog jam rūpėjo tekstų pagalba atskleisti skulptūrinę, trijų matavimų Sruogos figūrą, o ne duot oleodrukine „bagamazią“. Ta prasme Sruogos užsidomėjimai apie lietuvių pasimetimą kalnų uolijoj pasimate Samulioniui vertu skaitytojo demesio dalyku, juo labiau, kad rašinėly „Salomėja Alpeše“ vel užkliudoma panaši styga. Nieko nebuvo paprastesnio, kaip kupiuruoti pernelyg ilgus straipsnius kaip, pavyz-

džiui, „Apie estetinę ir anestetinę tikrovę“, arba palikt archyve, nespausdinti, bet ne kažin kaip fotogenišką „Buožei su buože“, bet Samulionis neprasikalto Sruogos — eseisto „MaxFactor'izavimu“. Taip pažvelgus, suprantama, kodėl jam prireikė, sudarant *Verpetus ir užvejas*, pasilaikyti kai ką iš jau spausdintos pokariu Sruogos eseistikos kituose leidiniuose. Visa tai tik liudija, kad Samulionis giliai yra įsitikinęs Sruogos eseistikos ir kritikos gyvastingumu. Tą jos galią veikti skaitytoją Samulionis nusako šiais žodžiais: „Iš kitų, rašiusių apie literatūrą ir teatrą, B. Sruoga skiria nepaprastai gyvas, vaizdingas, netikėtas žodis, paradoksalus palyginimai ir sugretinimai, individualus pasakojimo ritmas, savita sakinio konstrukcija“.

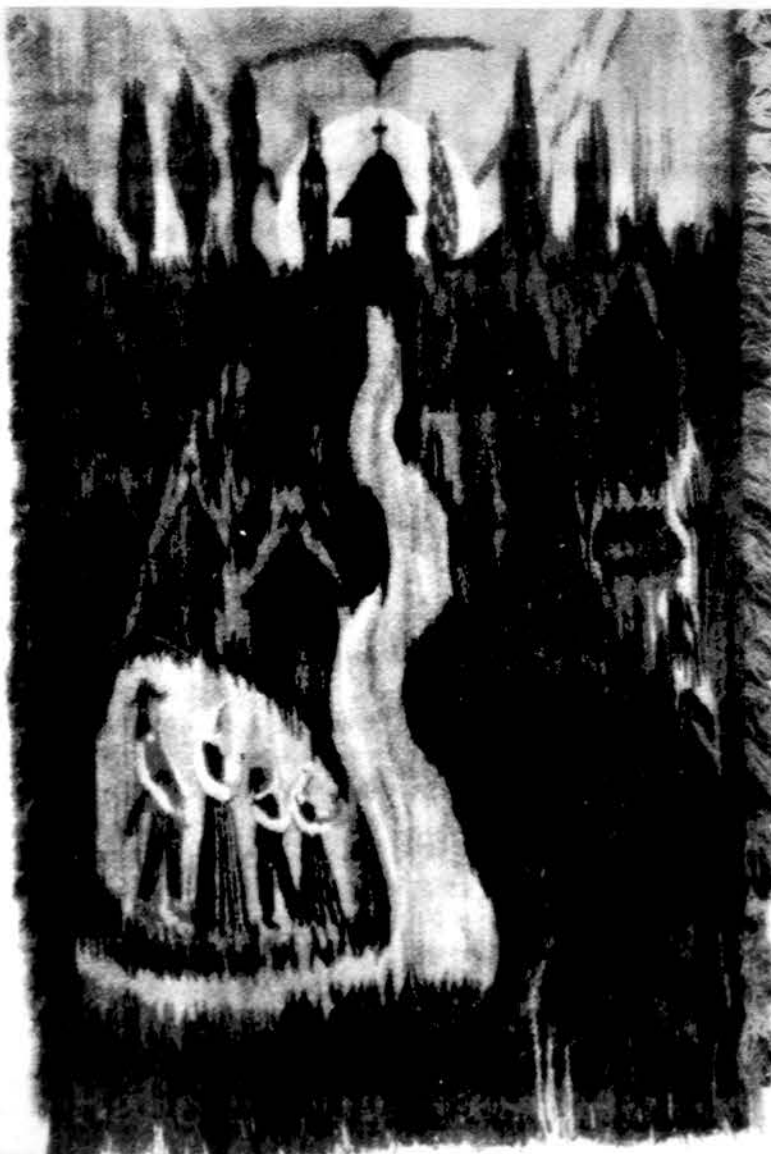
Panašiai aptaria Sruogos eseistikos-publicistikos amžinosios jaunystės paslaptį ir Vytautas Kubilius savo knygoj *Problemos ir situacijos* (Vilnius: Vaga, 1990): „B. Sruoga užlieja savo straipsnius šnekamosios kalbos klegesiu: emocingi šūktelejimai, smagūs priežodžiai, ironiški kalambūrai, ryškios metaforos. Jis pletoja mintį kontrastiškais antitezėmis, kurios įgyja konkrečių vaizdų ir aforistinių apibrėžimų pavidalus. (Sako, Vaizgantais — romantikas. Jis ir apuoka atvaizduos kaip lakštingalą, ir paskutinę mizeriją išidealizuos, kad blizgetų, kaip samavoras mėnesienoj). [...] Judrią ir impulsyvią tautosakinio kalbėjimo tradiciją jis sujungė su europietiška erudicija, lyriiniu subjektyvumu ir viskuo abejonai vertu skaitytojo demesio dalyku, juo labiau, kad rašinėly „Salomėja Alpeše“ vel užkliudoma panaši styga. Nieko nebuvo paprastesnio, kaip kupiuruoti pernelyg ilgus straipsnius kaip, pavyz-

Anastazija Tamošaitienė

Eglė ir Žilvinas, 1978

Gobelenas, vilna ant medvilnės, 157 x 83 cm

Anastazija Tamošaitienė

Ausra, 1983

Gobelenas, vilna ant medvilnės, 174 x 120 cm

Julius Keleras

Julius Keleras

* * *

svetimas laikraščiu pardavėjas kas rytą gieda
himną savo krepšiui, prikimštam Chicago Tribune,
senoj Halsted gatvėj ir du juodi žmonės miega
priguldę prie sienos, žįsdami palaimingą saulės
spenį ilga, beprotiškai tvanki trečiadienio rytą

kur aš turėčiau pasukti, kad pasiekčiau namus,
augančius ryto slaptavietėse, kur druska neada
keleivio sapnų, kur griežta riba nesulaiko ausros,
neišvengiamai užliejančios jauną perregimą priemiestį,
tik krenta kaip albatrosė iširėžus migloj ir stikla

girtas randuotas negras tiriamai žvelgia į parką
iš savo Cabrini landynės: vasara, prakaitas, dūmai,
pusiau nugertas alus, ir ji dar girtesnė; mirga
saulės strelė, laužianti stikla, ir plieniniu
miesto stiebu aš kopiu aukštyn, kopiu ir kopiu

štai jis, upinės žuvėdros lizdas, neapdengtas rūko,
ir matau, kaip vėjas kažkur nepasiekiamoj
Aukštaitijoj perskelia įkaitusius pasėlius ir
tūkstančiai tuščių vandens malūnų ima pašėlusiai
suktis, pajutę, jog tikrai esu su jais už daugelio
ledinių mylių

* * *

vidurdienis slenka į vakarus, ir aš mėginu suprasti,
ar dar ką reiškiau po šia surūdijusia saule, kur daužos
maži vagonėliai, ekstaziškai skubėdami link ežero
ir nepilnametės meksikietės uoliai dažosi lūpas,
išbėgę iš įkaitusių seniai nedažytų gimnazijų

ką pranašauja balandis ant Meno muziejaus laiptų:
keisti krypti, suduoti, išgirsti, kaip lagūnoje
plazda upėtakis, kaip aižo vilnis aštri balta
valtis, mėgindama išpėti srovės teisingumą ir vertę,
tačiau oras jau dvelkia išvykimu, ir idubusios pagalvės

gali lengviau atsikvėpti: nešvankūs ir nekalti sapnai
jau jų nebeslėgs, nes niekas netampa istorija –
viską okupuoją ateitis, sudegina pirštų atspaudus,
išblukina raides, išskuta mokyklos suoluose išbraižytas
strėles, ir vidurdienis nelauktai pasiduoda užrūdijusiai
sklendei

* * *

bet nevalia; sniegas prakerta jų smilkinius
ir suskirdusias plaštakas; paukštnėj
valtis laukia Charono, kuris jau seniai
sunaikintas

ir už spintos senelių namuos miršta
paskutinis šarmos liudytojas,
gimęs vasario sniege; tad vėl
niekas neprodoma ir nepasiekiamo

Chicago: gailestinga aušra

Meksikiečių kvartaluose dūzgia beturtis lietus,
ir daiktai susilpnėja, patyre vandens jėga,
besiskverbiančių priekiu. Ir ūmai paaukštėja
sviesa, kuri persmelkė mus. Pajunti: mūsų
vardus netikėtai kažkas lyg būsimą sapną išpejo.

Lengvos, drąsios rodyklės. Į vidurmiestį žiūri
ranka, nupaišyta ant sienos – tarytum viena ji
žinotų tą tikrąjį kelią. Ir slapta aš džiaugiuosi,
jog man vienintelis tikslas – kalba dar nėra
įkainota Wall Street'e. Nei niekur.

Po šeštadienio baliaus jie grįžta į savo urvus.
Keturlinkos moterys gaūžiai šeria šunis, ir
spalvingos pizamos plevėna lyg tobulos
šmėklos, prirakintos prie virvių. Ir vyrai
dar ieško degtinės. Bet niekur.

Drėgmė nesuvaldomai slenka pirmyn kaip ūmus
dialektas. Ir kimsta naktis nuo ispaniško vyno
ir muzikos. Vaikas patamsėjusiais poakiais žvelgia
į miestą gilyn, kur staiga lietu lenkia viskam
gailestinga aušra, ir kvėpavimą traukinio
mirkšniui užlaiko.

Lietuvos konservatorijos solistės Amerikoje

LIŪDA RUGIENIENĖ

Asta Kriščiūnaitė ir Aldona Vilčinskaitė Cleveland'e

Vlado Bacevičiaus nuotrauka

Nuo senų laikų Lietuva puose-
lėjo muzikinį meną, tačiau į
profesionalumą kelias buvo ilgas.
Jis tęsiasi nuo Rokiškio vargoni-
ninkų kursų šimtmečio pradžioje
iki Kauno konservatorijos, kuri
buvo įsteigta 1933 metais ugdyti
muzikos profesionalus Nepri-
klausomoje Lietuvoje. 1949 me-
tais konservatorija buvo per-
kelta į Vilnių ir pavadinta LTSR
Valstybine konservatorija, o da-
bar jau antri metai perkrikštyta
Lietuvos konservatorijos vardu.

Institucija gali didžiuotis, kad
visus sovietinės okupacijos metus
joje buvo destoma grynai lietuvių
kalba, klasikinio meno fone buvo
puoselėjamos tautinės muzikinės
tradicijos. Konservatorija išugdė
daugelį individualių muzikų, pri-
pažintų tarptautiniu mastu me-
nininių vientų (Lietuvos kamerinis
orkestras, trys styginių kvar-
tetai, du simfoniniai orkestrai.
Kauno Valstybinis choras). Lie-
tuvos konservatorija baigė ir tapo
jos profesoriumi Lietuvos Res-
publikos Aukščiausiosios Tarybos
pirmininkas Vytautas Landsber-
gis.

Jau antrą kartą Jungtinėse
Amerikos Valstybėse lankosi Lie-
tuvos konservatorijos dainavimo
profesorė Aldona Vilčinskaitė-Ki-
sielienė su savo auklėtinėmis.

Pernai buvo pakviestos Boston'o
operos bendrovės ir turėjo keletą
koncertų lietuvių kolonijose, o
šiais metais į JAV jas iškviė
Tautos fondas. Koncertų pelnas
prisideda prie aukų rinkimo
Lietuvos našlaičiams.

Aldona Vilčinskaitė Lietuvos
konservatorijoje yra įsigijusi
dviejų specialybių diplomus –
solinio dainavimo ir chorinio diri-
gavimo. Toliau tobulinosi Lenin-
grado bei Maskvos konservatori-
jose pas žymias rusų dainininkes
Kirą Izotovą ir Iriną Archipovą.
Iš šių dviejų menininkių Aldona
Vilčinskaitė įsigijo daug žinių vo-
kalinio meno interpretacijos sri-
tyje. Ten vykę jos koncertai buvo
gerai įvertinti. Konkurso keliu
buvo atrinkta į Bulgarijos operos
jaunujų dainininkų studiją mo-
nų kytis pas profesorių Christo
Brimbarov, kuris yra išugdęs
nemažą skaičių garsių dainininkų.
Čia Aldona Vilčinskaitė pa-
ruošė Violetos partiją Verdi ope-
roje „La Traviata“ ir ją atliko
Bulgarijos operos teatruose. Jos
debiutas kritikų buvo puikiai
įvertintas. Sofia miesto operos
dirigentas M. Angelov'as rašė:
„Didelis muzikalumas, artistiš-
kumas, protingas niuansavimas
ir technika. Publika neteikėjo, kad
tai buvo debiutas“. 1973 metais

Aldona, įstojusi į Sofijos konser-
vatorijos aspirantūrą, pradėjo
rinkti mokslinę medžiagą diserta-
cijai. Kaip pagrindą savo moks-
liniam darbui Aldona paėmė
Christo Brimbarov'o destymo me-
todą, nes bulgarų vokalinė
mokykla Europoje yra išgarsėjusi
ir pasiekusi aukštą lygį. Gavusi
mokslinį laipsnį, Aldona sugrįžo
į Lietuvą ir šiuo metu yra vie-
nintele Lietuvoje dainininkė,
savo srityje apgynusi mokslinę
disertaciją.

Studijų metu įgytos žinios jau
duoda darbo vaisius. Aldona Vil-
činskaitė išugdė solistę Sigutę
Trimakaitę, kuri 1987 metais
Graikijoje laimėjo Maria Callas
vardo konkurse pirmąją vietą, o
prieš tai buvo išsikovojoji trečią
vietą Sovietų Sąjungos daininin-
kų konkurse. Dabar Sigutė Tri-
makaitė ruošiasi dalyvauti tarp-
tautiniame konkurse Olandijoje.
Ji su savo nuolatine pianiste
Audrone Kisieliūte daug koncer-
tuoja Vakarų Europoje, kartu su
klasikiniu menu populiarina ir
mūsų tautinį. Kita auklėtinė,
Irena Brazauskienė, praėjusią
žiemą taip pat koncertavo JAV,
išgijo daug klausytojų simpatijų,
dalyvavo dainininkų konkurse
Barcelonoje, o šiuo metu pasirašė
kontraktą dainuoti Madama
Butterfly rolę Lenkijos operoje.

1991 metų pavasarį Aldona Vil-
činskaitė į Jungtines Amerikos
Valstybes atvyko su savo kita
mokine, Asta Kriščiūnaitė. Flo-
ridos lietuvių deka Asta buvo su-
pažindinta su dirigentu Antonio
Guadango, kuris susižavėjo jos
balso tembro grožiu ir labai gerai
įvertino jos profesinį pasiruo-
šimą, parašė puikią rekomenda-
ciją. Nijolės Valaitienės ir Gra-
žinos Tuči pastangomis Astą
išgirdo operinio meno specialistas
Igor Chichagov. Jo globoti dai-
nininkai tarptautiniuose kon-
kursuose laimi pirmas vietas. Jis
apsiemė Astą paruošti Rosa Pon-
selle vardo dainininkų konkur-
sui, kuris turi įvykti kitų metų
pavasarį New York'e. Profesore
Aldona Vilčinskaitė stengiasi
sutelkti lešas Astos studijoms pas
specialistą Chichagov. Abi kartu
koncertavo ir įvairiose Amerikos
lietuvių gyvenvietėse. Jas ver-
tina ne tik kitataučiai, bet ir
mūsų muzikos meno žinovai. Rei-
kia tikėtis, kad bus nugalėtos
visos kliūtys, ir Astai pasiseks
patekti į pasaulinio masto solis-
čių tarpą, bus realizuotos moki-
nės ir mokytojos svajonės.

Kraštotyrinės naujienos Lietuvoje

JURGIS GIMBUTAS

Pastaraisiais metais leidyklos
ar draugijos Lietuvoje išleido
keleiolika brošiūrų kraštotyrine
tematika. Kartu sudėjus, jos
sudarytų pora vertingų tomų.
Pirmiausia verta paminėti 30 x44
cm formato sieninį 1991 metų ka-
lendorių *Lietuvos kopyltstulpiai*,
išleista „Mokslo“ leidyklos 1990
metais. Tai yra 25 pasižymėjusio
fotografo Mečislovo Saka-
lausko fotografijos. Tiražas –
5,000, kaina 5.50 rublių. Įvadinis
lapas – Žitos Žemaitytės – turi-
ningas, kondensuotas. Rašo toji
daugelio veikalų autorė: „O ka-
dais Lietuvos peizažą, kaip
grožio oazę, puosė talentingų
liaudies meistrų sukurti meno
paminklai. Tarsi pačios žemės pa-
gimdyti – taip jie buvo suaugę su
gamtovaizdžiu, stiebėsi į viršų
ties sodybomis, pamiškėse, pake-
lėse, laukuose, kapinėse, prie
upių upelių“. Kalendoriuje mato-
me ne tik kopyltstulpių, bet ir
mūrinių bei medinių kopyltelių
bei kryžių geros kokybės nuo-
traukų. Nors Žemaitytė rašo, kad
fotografijų parašuose „nurodomė
metus ir paminklo vietą pagal to
laiko administracinį teritorinį pa-
skirstymą“, mano turimame eg-
zemplioriuje nėra jokių parašų,

jokios nuotraukų identifikacijos.
Kažin, ar kiti egzemplioriai juos
turi?

Lietuvos Knygų rūmai išleido
fotografuotiniu būdu Kazio Bin-
kio 1935 metų brošiūrą *Motiejus
Valančius 1875-1935*. Šis 64
puslapių leidinys buvo išleistas
Kaune 1935 metais su T. Kula-
kausko pieštu viršeliu, su vys-
kupo portretu. Dabar jis pakarto-
tas 30,000 tiražu, spausdintas
Klaipėdoje. A. Drukteinis sure-
dagavo ir ta pati „Ryto“ spaus-
tuvė Klaipėdoje išspausdino 30
puslapių brošiūrą *Klaipėdos
kraštas: istorija ir žmonės*. Tai
yra Klaipėdoje 1991 m. sausio
mėn. 15 d. įvykusios mokslinės
konferencijos tezės – pranešimų
santraukos. Autoriai: Arūnas
Acus, Kazys Budginas, Zenonas
Butkus, Arvydas Juozaitis,
Albertas Juška, Nastazija Kai-
riūkštytė, Jurgis Mališauskas,
Nijolė Strakauskaitė, Vygandas
Vareikis, Petronėlė Žostautaitė.
Tasai sąrašas parodo, kiek daug
naujų, iki šiol mažai žinomų
žmonių studijuoja ir skelbia ne
tik Klaipėdos krašto, bet visos
Mažosios Lietuvos problemas.
Sąjūdis auga, lietuviai kelia
galvas, kur jiems iki šiol buvo
draudžiama prabilti. Leidinėlį
tiražas tik 500. Viršelis papuoš-

tas Lietuvos ir Klaipėdos krašto
spalvomis.

„Vyūrio“ leidykla Vilniuje
1991 metais išleido populiarią

Stasio Gutauto knygutę *Lietu-
vių liaudies kalendorius*. Šis
30,000 tiražo leidinys aiškina vy-
resniojo mokyklinio amžiaus jau-
nimui visas lietuvių kalendorines
šventes, jų papročius, apeigas,
prasmę, krikščioniškų ir pa-

goniškų elementų santykį, tra-
dicijų raidą. Kaina – 2 rubliai.
Literatūros sąrašelyje paminėta
ir Chicago'je išleista Danutės
Brazytės-Bindokienės knyga
*Lietuvių papročiai ir tradicijos
išviūjoje*. Prie 88 puslapių teks-

to pridėta 16 puslapių fotografijų
su tikslia metrikacija. Viršelis
papuostas spalvotomis kazmie-
rių vėrbų ir Užgavėnių kaukių
nuotraukomis.

Jaunesniam mokykliniam am-
žiui žavinga kraštotyrinė knygelė
pateikė „Vyūrio“ leidykla 1989
metais, kada buvo pradėta „Te-
viskės“ leidinių serija. Tai yra
Česlovo Kudabos didoko formo-
to spalvotai iliustruota knygelė
Nemune, Nemunėli. Pasakojama,
kaip susidarė Nemunas, kokios
geografinės ar istorinės įžymybės
užtikamos palei tą upę, paaiški-
nama pilių ir rūmų, bažnyčių ir
paminklų reikšmė ir istorija. Ti-
ražas – 60,000, kaina 1.10 rublio.
Autorius, žinomas geografinės
profesijos, užbaigia savo des-
tymą šitaip: „Šiandien Nemun-
as, grasindamas žmogaus fizinei
ir moralinei sveikatai, įsakmiai
reikalauja į gimtojo krašto gamtą
žiūrėti atsakingai, patriotiškai“.

Etnografas Juozas Kudirka
išleidino tris reikalingas knyge-
les apie lietuviškus švenčių
papročius. Per vilniškę „Minties
leidyklą 1990 metais išvydo
pasaulį *Velykų šventės* (72 pusla-
pai, be iliustracijų, tiražas –
20,000, kaina 1.10 rb.). Iš auto-
riaus pratarmės: „Pasekime
paskui žmones, iš visų Lietuvos
bažnyčių velykinių švenčių die-
nomis skubančius su vėrbų
puokštemis, šventinta ugnimi,

vandeniu ir valgių kraitelėmis į
namus, pažiūrėkime, ką jie savo
namuose veikia, ir pamatysime,
kokius jie turi gyvenimo tikslus,
viltis, kokie jų džiaugsmai“. Knygelė
dedikuota tautosaki-
ninkui Jonui Balui. Antroji *Juo-
zo Kudirkos* knygutė yra *Kūčių
vakaras* (40 puslapiai, tiražas –
20,000, „sutartinė“ kaina). Lei-
dėjas: Lietuvos liaudies kultūros
centras ir firma „Vizija“ Vil-
niuje. Turinys: Orų stebėjimas,
Kūčių vėjas, Sodo lankymas,
Bičių žadinimas, Gyvulių kalbos,
Vandens stebuklas, Raganos,
Ateities spejimai; literatūros
sąrašas paminėti du dr. Jono Balio
ir 25 kiti veikalai ar straipsniai.
Trečioji man autoriaus *Juozo
Kudirkos* įteikta knygelė yra
Kūčių stalas, išleista Panevėžyje
Viktora Bartkaus 1990 metais
(52 puslapiai, tiražas – 8,000,
kaina 1.50 rb.). Pasakojama apie
Kūčių stalo paruošimą, vakaro
etiketą, valgių simboliką, eglutės
atsiradimą Lietuvoje. Pateikiama
100 patiekalų receptų. Priede iš-
spausdinta Kūčių evangelija (Lk
2, 1-14) ir kun. Stasio Ylos
straipsnis „Kūčių prasmė“, pa-
skelbtas Putnam'e 1975 metais.

N. Lauraitienės ir S. Sodonio
parengta sąlanka *Šilutė 480 –
Praeitis, šiandiena, rydiena* yra
proginis leidinėlis pažymėti šio

(Nukelta į 4 psl.)

Vytauto Butkaus nuotrauka iš serijos „Žemaitijos kryžiai“

Akvilės Zavišaitės testamentinis vaizdų palikimas

ALGIMANTAS KEZYS

Žodis, tartas per dailininkės Akvilės Zavišaitės darbų parodos atidarymą šių metų birželio 21 dieną Čiurlionio galerijoje, Chicago'je.

Akvilė Zavišaitė, šios parodos autorė, gimė 1962 metais, mirė 1991 m. birželio 2 d., nesulaukus šios savo parodos atidarymo iškilmių. Tokia liūdna gaida tenka pradėti šį jos parodos atidarymo žodį, jai pačiai čia ne tik nedalyvaujant, bet ir neseniai visai pasitraukusiai iš gyvenimo. Toks likimo nuosprendis palieka mus be žado, palydi savo mirtina tyla.

Kaip parodo eksponuojami paveiksai, Akvilė piešė tuo pačiu metu ir spalvingus jaunų šokėjų atvaizdus, ir niūrius, tik juodabaltai išryškintus Sibiro katorgų, tamsių užėgų ir miesto juodų kontūrų peizažus. Tai du šios ašarų pakalnės kraštutinumų įvaizdžiai. Pačias gražiausias tos pakalnės formas – grakščią moterų figūras, paskendusias šokio, ilgesio, papuošalų bei permatomų rūbų žavesį lydi beveidės, bevardės, tik grubnešio roles atliekančios būtybės.

Akvilės piešiamas jaunų merginų kūno grakštumas, maži jų rū-

Akvilė Zavišaitė

Sibiras, 1990
Drobė, anglis

beliai, kosmetikos dėžutės, kvepalų buteliukai, žaisleliai, vėliavėlės, balionėliai sudaro jos nerūpestingos jaunystės gyvenimo butaforiją. Viskas taip moteriškai žavų, jautrų. Šie paveiksai, tai – prisiminimas, kad gyvenimas buvo puikus, toks puikus, kokį tik

vaizduotė sugeba žmogui pateikti. Iš šio Akvilės palikimo suvokiame jos pačios džiaugsmo bangavimus, jos pačios patirtas svajonių idėjas, ir mums pasidaro gera po jos žavingą pasaulį pasidairyti. Bet autorė patyrė ir mirties šmėklą. Ji, lyg išlindusi iš

požemių ranka, kviečia puošnų žemės grožį grimzti kartu su ja žemyn. Gražiausias žiedas turi merktis, vilionių pilnas pum-puras turi užleisti vietą savo šešėliui. Šie du poliai Akvilės kūryboje jungiasi tarsi į gulbės giesmę. Į juos žiūrėdamas, jauti,

kad autorė gerbia gyvenimą, nemindžioja po kojų gražių Kūrėjo žiedų, bet ir neniekina pačios didžiausios realijos – žiedų nuvytimo ir mirties. Ir vienas, ir kitas polius turi savo ekstazę, nes ir juodoji mirtis slepia savy gilią mistikos suvokimą. Po šurpo šydu juk slepiasi kita būtis – mums dar nežinoma, nesuprantama, ateinanti kaip vaiduoklis. Jauna gyvybė šaušiasi prieš jį. Neįstengia suprasti, kad čia prasideda visai kita simfonija. Sunykimas gali virsti garbe, nueito kelio klaidos gali tapti pasididžiavimu. Paties Kūrėjo lemta grožio ir negrožio kaita kildina naują pradžią, iš kurios dygsta nauji daigai ir naujas gyvenimas.

Ši Akvilės kūrybos raida puikiai atspindi pagrindinius kiekvienos gyvybės biografinius ritmus. Akvilė gyveno trumpai, bet ir per tą trumpą laiką ji pajėgė sukoncentruoti savo kūrybos palikime esminius gyvenimo eigos bruožus. Tai talento požymis ir didelio pažado kontūrai. Jie nemirtingi, atspindintys tarsi veidrodyje kiekvienos jaunystės ir jos pabaigos susijungimo paveikslą.

Mums, šiandien žvelgiantiems į jaunos kūrėjos testamentinį vaizdų rinkinį, skaudu, kad pati autorė nesulaukė šio savo darbų viešo eksponavimo. Pagerbkime jos šviesų atminimą...

Akvilė Zavišaitė

Vilnius, 1990
Drobė, anglis

Nuomonės ir pastabos

Bėkim, bėkim, dangus griūna!

Visi žinome, kas tą paniką pradėjo kelti. Kiškis turėjo pagrindo, nes jam lapas ant uodegės nukrito. Tai jo panika galime suprasti. Bet kuomet žmogus, pradėdamas šaukti, kad ant Chicago's pradeda šaukti, kad ant Chicago's dangus griūna, tai yra daugiau negu keista! Tokią paniką pradėjo kelti, rašančiojo nuomone, rimtas žurnalistas Alfonsas Nakas. *Draugo* kultūrinio priedo 1991.7.6 laidoje, „Nuomonių ir pastabų“ skylyje, buvo išspausdintas Alfonso Nako „Kajetono Skleriaus paveikslų Čiurlionio galerijoje reikalas“. Tame rašinyje

aikšiai nurodyta: „...perduodu Lietuviai Čiurlionio galerijai (Lithuanian Art Gallery Čiurlionis, Inc.), įsikūrusiai Čikagos Lietuvių jaunimo centre...“. Čia jau iš juridinio taško žiūrint, negalima tų paveikslų susidėti į automobilį ir nuvežti į Lemont'ą, kadangi yra perdavimo ir priėmimo akto, aiškiai nurodantis, kur jie turi būti laikomi. Antra, kas dabar gali žinoti, kur yra saugiau? Pagal Alfonso Nako „galimybių teoriją“, viena diena gali kilti riaušės ir viskas sudegti.

Remiantis jo „galimybių teorija“, Jaunimo centras yra saugesnė vieta, negu Lemont'as. Per praėjusį šimtmetį Jaunimo centro aplinkoje jokių riaušių nebuvo. O pastaruosiu dešimtmėčiu Lemont'ą ir jo apylinkes bent trejetą sykų nusiaubė tornados. Ši pavasarij tornados Lemont'e apgriovė apie 200 namų, iš jų 60 neatstatomai. Kas žino, kur kitas tornados trenks? Bet dėl to nė Jaunimo centro valdyba, nė rašantysis nesiūlo iš Lemont'o bėgti! Nes žino, kad žodžio laisvę baigiasi tada, kuomet pradedama kelti nepamatotą paniką.

Juozas Žygas
Jaunimo centro valdybos
atstovas informacijai
Chicago, Illinois

Kraštotyrinės naujienos Lietuvoje

(Atkelta iš 3 psl.)

22,630 gyventojų miesto 480 metų sukaktį nuo tada buvusios Šilokarcėmos, o 20-ame amžiuje jau Šilute vadinamo urbanistinio centro kūrimo. Turistams skirtas leidinelis enciklopediškai supažindina su miesto istorija ir dabartimi. Iliustruota septyniais vykusiais piešiniais. Spausdinta „Ryto“ spaustuvs Klaipėdoje. Tiražas – 5,000.

Lietuvos Aukštųjų mokyklų mokslo darbų serijoje „Urbanistika ir rajoninis planavimas“, 17-ame tome (Vilnius: „Mokslas“, 1991), paskelbtas **Algimanto Miškinio** stambus darbas *Rietavo istorinės ir urbanistinės raidos bruožai* (pp. 67-137, 45 paveiksai). Čia jau nebe populiarus kraštotyra ar etnografija, o architektūros urbanistinio studija, įdomi ir kraštotyrimui. Šis mokslo darbų tiražas yra tik 500, tad tokia monografinė studija apie svarbų Žemaitijos miestą turėtų būti išleista atskirai, didesniu tiražu. Veikale randame 19-ojo amžiaus pradžios ir vėlesnių miesto planų, bažnyčios ir sinagogų bei gatvių fotografijų, daugybę dokumentacijos. Algimantui Miškinui talkininkavo A. Baliulis.

Lietuvos miestų raidai ir dabarčiai parodyti paminėtinos dar dvi nedidelės sąrankos, skiriamos turistams painformuoti. *Anykščių sąranka* parengė **Antanas Verbickas**, išleido Baranauko ir Vienuolio memorialinis muziejus Anykščiuose 1990 metais (10 puslapių, 8 paveiksai, tiražas – 1500). Pasakojama miesto istorija nuo 15-o amžiaus, baigiama 1944 metais. **R. Neimanto** sudaryta sąranka *Kaunas* išleido „Oriento“ leidykla Kaune 1991 metais. Liukusinė „Spindulio“ spauda su spalvotomis iliustracijomis. Ją sudėta 18, o iš viso sąranka turi 24 puslapius. Tekstas lietuvių ir anglų kalbomis. Viršelyje atstytas Laisvės paminklas. Tiražas geras: 100,000, kaina irgi gera – 1.50 rublio.

Kazys Račkauskas, *Gimtinių laikraščio* redaktorius, sudarė to laikraščio 20-ies numerių bibliografinę rodyklę (Vilnius, 1991, 16 puslapių, tiražas – 5,000). Straipsniai sugrupuoti taip: Is-

torija, Etnografija, Kalba ir tautosaka, Personalijos, Paminklai, Muziejai, Aplinkotyra. Šis mėnesinis teviškės pažinimo laikraštis leidžiamas nuo 1989 metų. Iki šių metų birželio mėnesio išleisti 26 numeriai. Redakcijos adresas Vilniuje (232024, Bokšto g. 11), o spausdinama Ukmergėje. Tai yra išliekamos vertės kraštotyrinis leidinys.

Kuklus, prastokos spaudos, tačiau itin vertingas leidinys yra *Atgimimo paminklai*, sudarytas **Algimanto Semaškos**, redaguotas **Zitos Kutraitės**, išleistas *Politikos* žurnalo Vilniuje 1991 metais (48 puslapiai, daug nenumeruotų fotografijų, tiražas – 30,000, kaina 2 rubliai). Tai yra Lietuvos atgimimo paminklų, pastatytų bei atstatytų 1988-1991 metais, atranka pagal jų istorinę ar meninę vertę. Knygute su skirstyta į Aukštaitiją, Dzūkiją, Suvalkiją ir Žemaitiją. Klaipėda

ir Šilutė priskirtos Žemaitijai. Paminklai skirti Lietuvos nepriklausomybės sukaktims, žuvusiems kariams ir okupantų aukoms atminti. Tai vis kryžiai, koplytelės, obeliskai, stulpai, skulptūros. Galima sakyti, kad šis leidinys yra lyg ir stambus veikalo *Paminklų sąvadas* (Vilnius, 1988) kuklus papildymas, nes anas veikalas buvo paruoštas dar prieš Atgimimo sąjūdį, bolševikinei cenzūrai viešpatuojant. Naujojo leidinio antrajame viršelio puslapyje išspausdintas Lietuvos žemėlapis su rajonų ir etnografinių sričių ribomis. Šaliai yra ant žemaičių ir aukštaičių ribos, o Vilnius pasidalina tarp aukštaičių ir dzūkų. Kaunas, žinoma, parodytas ant aukštaičių ir suvalkiečių ribos.

Vytauto Tumėno subrošiūruotas straipsnis *Lietuvių tautinės juostos* išleistas 1989 metais kažkokio LTSR Mokslo instituto kultūros centro. Tačiau tai nėra politizuotas leidinys, o rimta studijėlė, 22 puslapių, su 7

Akvilė Zavišaitė

Mano draugė, kai dar buvo gyva, 1989
Drobė, aliejus

piešinių grupėmis. Paminėta Antano ir Anastazijos Tamošaičių knyga *Lithuanian Sashes* (Toronto, 1988). Autorius bando sugrupuoti juostų ornamentus pagal lietuvių etnografines sritis. Atrodo, nepagrįstas jo pabrėžimas, kad tai esą „specifiniai džiūkiški ornamentai“ ir panašiai, nes tie patys matomi ir kitur. Pakaktų sakyti, kad tokie ornamentai naudojami dzūkų ar žemaičių ar kitur. Dar neįrodyta, kad esama „specifiskų“ lietuviškų ornamentų, o ką bekalbėti apie aukštaičių ar kitus gimines. Spauda rotaprintinė, tiražas – 520, platinama nemokamai.

Pagal abėcėlę paskutinė čia minima knyguė yra **Angelės Vyšniauskaitės Bibliografinė rodyklė** – 1949-1989 metų, sudaryta M. Grigaitytės, išleista Mokslų akademijos Istorijos instituto Vilniuje 1989 metais (54 puslapiai, tiražas – 200, rotaprintas). Apie Angelės Vyšniauskaitės etnografinius darbus praeitį parėšė **Stasys Gutautas**. Knygų ir straipsnių suregistruota 410, pridėjus įklia iki 1991 metų pradžios. Redaktoriavimo ir konsultavimo darbų surašyta 55 ir dar pridėtas sąrašas literatūros apie Vyšniauskaitę. Leidinys pažymi darbščiosios autorės 70 metų sukaktį.

Pabaigai paminėsiu nebe brošiūrą, o žemėlapiuką *Lietuvos liaudies buities muziejus* Rumšiškės prie Kauno. Tai yra 18x24 cm dydžio spalvotas žemėlapis, 1:10,000 mastelio, parodąs to senujų kaimų ir sodybų muziejaus trobesius, keliukus, tereno reljefą ir visokius sutartinius ženklus, naudingus lankytojui.

Akvilė Zavišaitė

Svajojanti Simona, 1989
Drobė, pastelė

Akvilė Zavišaitė

Raudona suknelė, 1987
Drobė, pastelė

Akvilė Zavišaitė

Dvyžuotąs gyvenimas, 1988
Drobė, pastelė